

POSTMETAFIZIK FIKRLASH NUQTAI NAZARIDAN BIOETIKA

¹Sattorova Dildora Gapparovna

Bioetika va ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrası mudiri,
falsafa fanlari nomzodi, dotsent,

Toshkent Davlat Stomatologiya Instituti,

²Yuldashev Temur 2-bosqich magistr,

³Abdullayeva Gavxar 1- bosqich klinik ordinator.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7841356>

Annotatsiya: Ushbu maqolada muallif ba'zi bioetik nazariyalarni o'rganadi va ularning refleksiz falsafiy asoslarini ochib beradi, bu esa odamni aqlli mavjudot sifatida metafizik tushunishni taklif qiladi. Aynan shu tanqidiy bo'lmagan idrok homo sapiens amaliyotga bioetikani kamaytiradigan yondashuvlar doirasida topilgan. Ushbu masalaning o'ziga xos ko'rinishini antropologik nuqtai nazarni tubdan o'zgartirishni taklif qiladigan zamonaviy feministik bioetika tushunchalarida ko'rish mumkin. Muallif feministik bioetikaning paydo bo'lishini G'arb falsafasi doirasida "metafizikani yakunlash" g'oyasining paydo bo'lishi bilan asoslaydi. Insonning postmetafizik qarashlariga o'tish "jismoniy" kashfiyot bilan bog'liq. Bir tomondan, tanaga ega bo'lish istiqboli, ijtimoiy tuzilish sifatida, texnik aralashuv natijasida odamni o'zgartirish imkoniyatlarini ochadi, boshqa tomondan, ba'zi bioetik muammolarni hal qilishga yordam beradi.

Kalit so'zlar: Bioetika, bioetika amaliyot sifatida, feministik bioetika, postmetafizik falsafa, falsafiy antropologiya, sohalar.

To'liq matn: Eng umumiy ma'noda, yigirmanchi asrning so'nggi choragida shakllangan bioetika-fan barcha tirik mavjudotlarga axloqiy munosabat sifatida belgilanadi. V. I. Petrov va N. N. Sedova "amaliy bioetika: Rossiyadagi axloqiy qo'mitalar" kitobida shunday deyishadi: "shubhasiz, inson uchun barcha tirik mavjudotlar orasida u eng qimmatlidir. Demak, insonga tirik mavjudot sifatida qarash bioetikaning ustuvor qadriyatidir ". Bioetik tadqiqotlar doirasida odam qanday ko'rinishga ega? Bu savolga javob falsafa sohasida yotadi, ammo shuni ta'kidlash kerakki, u paydo bo'lganidan beri bioetika olimlar va shifokorlarning amaliy faoliyatida yuzaga keladigan axloqiy muammolarni hal qilishga qaratilgan. Ushbu yo'nalish bioetika sohasida ishlaydigan tadqiqotchilarning o'z tuzilmalarining falsafiy asoslari to'g'risida aks ettirishning zaif xususiyatini aniqladi. Shu bilan birga, bioetika, insonning "ma'naviy dunyosi" bilan bog'liq har qanday boshqa ta'limot singari, o'zining antropologik nuqtai nazarini nazarda tutadi, bu zarur falsafiy fikr elementlarini o'z ichiga oladi va Homo sapiens haqidagi tabiiy ilmiy g'oyalar to'plamiga qisqartirilmaydi. Bioetikada inson ikkita "o'lchov" da mavjud: birinchidan, u axloqiy ongning tashuvchisi-axloqiy harakat sub'ekti sifatida taqdim etiladi; ikkinchidan, biotibbiyot tadqiqotlari ob'ekti yoki texnik ta'sir sifatida. Aynan ikkinchi holatda, uning tashuvchilari tomonidan kamdan-kam aks ettirilgan va har doim ham aniq bo'lmagan odamning falsafiy idroki nafaqat odamlar ishtirokidagi har qanday tadqiqotlar imkoniyatini, balki tibbiy aralashuv chegaralarini ham belgilaydi. Shu bilan birga, bioetika muammolariga bag'ishlangan ko'plab asarlarda bu e'tiborga olinmaydigan falsafiy va antropologik tarkibiy qism bo'lib, uni bioetikani faqat amaliyotga kamaytirish va uning nazariy elementlarini yo'q qilish tendentsiyasini belgilaydigan aniq muammolarni hal qilishga yo'naltirish bilan izohlash mumkin. Ushbu tezisni tasvirlash uchun Jonatan Baronning "bioetikaga qarshi" kitobiga murojaat qilish kerak, unda muallif bioetikaga qarshi falsafiy

nazariya sifatida, amaliyot bilan hech qanday aloqasi yo'q. Axloqiy mavzu bo'yicha murakkab spekulasyonlar o'rniga, J. J. Rouling. Baron utilitarizm falsafasiga asoslangan biomedikal axloq qoidalari tizimini taklif qiladi. Shu bilan birga, bizning fikrimizcha, utilitar axloqiy nazariyalarning xatosi yuzaga keladi: "kutilgan foydani maksimal darajada oshirish" printsiipi, har qanday odam bu foydani izlashga imkon beradigan onggga ega degan taxminga asoslanadi. Shubhasiz, ushbu yondashuvni amalga oshirishda insonning o'z foydasini izlashga bo'lgan individual moyilligi ham, uning xatti-harakatlarining madaniy determinantlari ham bu istakni, ya'ni axloq qoidalarini cheklashlari umuman e'tiborga olinmaydi. Boshqacha qilib aytganda, utilitarizm doirasida inson universal aqlning tashuvchisi sifatida qaraladi, u foyda olish imkoniyatiga ega, ya'ni faqat hayvonlar rationale sifatida. Aynan shu tezisdan J. K. ning rad etilishi kelib chiqadi. Bioetika doirasidagi falsafa Baroni: agar insonning mohiyati allaqachon aniqlangan bo'lsa, keyingi falsafiy izlanishlar ma'nosiz bo'lsa, insonning oqilona tabiati haqidagi tezisdan faqat barcha kerakli xulosalar chiqarish kerak. Shunday qilib, amerikalik olimning "qarshi" si axloqiy tadqiqotlar olib bormasdan, nazariyaning falsafiy asoslarini aks ettirmasdan bioetika uchun "ijobiy" - "ijobiy" ga aylanadi. Shuni ta'kidlash kerakki, J. B. R. Baron bioetika haqidagi ushbu tushunchani kitobning sarlavhasida o'ynaydi: inglizcha "qarshi" so'zi nafaqat "qarshi" degan ma'noni anglatadi, balki aloqa, biror narsaning uchrashuvi - 12 ni ko'rsatishi mumkin. Ya'ni, utilitarizm etikasi, uning falsafiy tarkibiy qismini tekislash bilan, birinchi navbatda, muayyan muammolarni hal qilishga qaratilgan bioetikaga yo'l ochadi. Xuddi shu tendentsiyani amerikalik tadqiqotchi Xovard Brodining "bioetikaning kelajagi" kitobida topish mumkin. G. Brodi boshqa muallifdan keyin-Judit Andre, bioetikaning mohiyatini uning oldida turgan maqsadlar bilan belgilaydi: "ochiq axloqiy makonni saqlash, uning ichida til va ko'nikmalarni ta'minlash, axloqiy muammolarni aniqlash va ularga echim topishga yordam berish ". Bu holda, biz faqat intellektual makonni yaratish haqida gapiramiz, unda tabiatshunoslik vakillarining o'z faoliyatining axloqiy tomoni to'g'risida suhbatlari mumkin bo'ladi. Shuning uchun Brodi, uning fikriga ko'ra, kelajakda bioetikaning rivojlanish yo'nalishini belgilaydigan muammolarning o'ziga xos ro'yxatini tuzib, ulardan axloq sohasidagi tadqiqotlarni istisno qiladi. Muallif ikkita dalil keltiradi: "birinchi, Belmont hisoboti [Belmont hisoboti : axloqiy printsiplar va inson tadqiqotining inson sub'ektlarini himoya qilish bo'yicha ko'rsatmalar, Biomedical va Behavioral tadqiqotlarning inson sub'ektlarini himoya qilish bo'yicha Milliy komissiya hisoboti] inson tadqiqotlari axloqining falsafiy asosini tashkil etadi. Ikkinchi, tadqiqot axloqining muhim muammosi odamlar bilan axloqiy ahamiyatga ega bo'lgan mavjudotlar kabi muomala qilishdir. "dengiz cho'chqalari" bilan ". Boshqacha qilib aytganda, G. ga ko'ra Brodi, bioetika yadrosini tashkil etuvchi axloqiy me'yorlar allaqachon shakllangan va falsafiy jihatdan to'g'ri tushunilgan, buni 1979 yilda belmont hisobotining paydo bo'lishi tasdiqlaydi. Ajablanarlisi shundaki, G. Brodi g'oyasi biz J. Brodi kitobida kashf etgan mantiqqa mos keladi. Baron. Axloq sohasidagi nazariy izlanishlarga qarshi ikkinchi dalil insonni axloqiy ahamiyatga ega bo'lgan narsa sifatida ko'rish talabini o'z ichiga olgan "budzshchey bioetika" asarida keltirilgan, Immanuel Kantning kategorik imperativining klinik tadqiqot sohasiga ilova sifatida ko'rib chiqilishi kerak. Ushbu asarda nemis faylasufi shunday yozadi: "shunday qilib, siz doimo insoniyatga va sizning yuzingizda va boshqa birovning yuzida ham maqsad sifatida munosabatda bo'lasiz va hech qachon unga faqat vosita sifatida munosabatda bo'lmaysiz". Biroq, bu bayonotni g kabi falsafiy aksioma sifatida qabul qilish qiyin. Brodi, va bu erda gap kategorik imperativning mazmunida emas,

balki uning paydo bo'lishidan oldingi mantiqda: kategorik imperativda insonning axloqiy tamoyillarni faqat o'z ongi orqali rivojlantirish qobiliyati namoyon bo'ladi, bu esa har qanday axloqiy harakatning zaruriy shartidir.

Ma'lumki, Kantning axloqiy falsafasining ushbu eng muhim pozitsiyasi insonning ma'lum bir talqinini nazarda tutadi, uni 20-asrning eng yirik faylasufi Martin Xaydeggerdan keyin "metafizik" deb atash mumkin. Xaydeggerning so'zlariga ko'ra, Kant uchun insonning mohiyati aniqlanadigan xususiyat-bu oxirgi aqlning mavjudligi, shu munosabat bilan Königsberg faylasufi qadimgi davrlarda shakllangan inson tushunchasi doirasida hayvonlar rationale sifatida qoladi. Insonni aqlli tirik mavjudot sifatida metafizik talqin qilish faqat nazariy muammo emas, chunki bu birinchi qarashda ko'rinishi mumkin. Ushbu tezisni tasvirlash bioetikaning ikkita shubhasiz muhim shartlarida: bemorning avtonomiyasini hurmat qilish printsipli va xabardor rozilik qoidasida animal rationale muammolarini ochib berish orqali juda oson. Falsafiy nuqtai nazardan, ularni amalga oshirishda shifokor yoki olim bemor sub'ekt ekanligidan kelib chiqadi, bu tushunchani yangi davr falsafasida olgan ma'noda, ya'ni mutaxassis unga beradigan ma'lumotni tushunish va ushbu bilimga muvofiq mustaqil qaror qabul qilish uchun aqlga ega. Ko'rinib turibdiki, amalda bemorning avtonomiyasini hurmat qilish printsipli va xabardor qilingan rozilik qoidasini amalga oshirish ko'pincha bemorning zarur vakolatlarga ega emasligi yoki vaqtincha qobiliyatsizligi tufayli qiyin kechadi. Shunday qilib, bemorning avtonomiyasini hurmat qilish printsipli va xabardor rozilik qoidasini shakllantirishning o'zi ham, ularni amalga oshirishda yuzaga keladigan muammolar ham bioetika muammolari, insonning metafizik talqini haqida yozadigan olimlar tomonidan tanqidiy bo'lmagan idrokning natijasidir. Shu bilan birga, G. Brodi axloqiy nazariyadagi tadqiqotlardan voz kechish istagida bir-biriga mos kelmaydi. U shunday deb yozadi: "men axloqiy tadqiqotlar sohasida muhim ishlarni bajarish kerakligiga qo'shilaman va bu ish bizning ko'plab" muqaddas " taxminlarimizni qayta ko'rib chiqishni talab qiladi. Shunday qilib, axloqiy tadqiqotlar "kelajakdagi bioetika" muammolari ro'yxatiga kirmasligi g'alati tuyulishi mumkin". Bu haqiqatan ham g'alati tuyuladi, ayniqsa muallif "kelajakdagi bioetika" - "feministik bioetika" mavzularini, ya'ni axloqiy me'yorlar tarkibidagi turli xil gender stereotiplarini aniqlash bo'yicha tadqiqotlarni nazarda tutadi. Biroq, feministik bioetika sarlavhasi ostida aynan nazariya yashiringan-G. Brodi "kelajakdagi bioetika" deb ataydigan falsafiy asos. Binobarin, axloq axloq muammolarini mustaqil nazariy o'rganish sifatida saqlanib qoladi, faqat yondashuv o'zgaradi. "Feministik bioetika" haqida gapirganda, G. Brodi o'z kitobida ikkita ta'rif beradi. Birinchisi, amerikalik faylasuf xilda Lindemannga tegishli bo'lib, u gender yondashuvi doirasida bioetika "ayol" sifatida namoyon bo'lishini, ammo "erkak" sifatida harakat qilishini namoyish etishga intiladi. U shunday deb yozadi: "uning" ayol" ga bo'lgan jinsi bioetika o'zini muhim axloqiy mavzularni o'rganishga yordam beradigan biotibbiyot xizmatkori sifatida belgilashi bilan belgilanadi, lekin o'z-o'zidan biotibbiyot tashabbusining asosiy qiymatini shubha ostiga qo'ymaydi ". Ushbu ta'rifda shuni ta'kidlash kerakki, bioetika g'oyasi yana axloqiy masalalar muhokama qilinadigan intellektual platformaga tushadi. Xizmatkor sifatida harakat qilib, bioetika hatto biotibbiy bilimlarning inson hayotiga aralashishiga ta'sir qilish, shakllantirish yoki cheklashni da'vo qilmaydi. G. Brodi "feministik bioetika" ning ikkinchi ta'rifi o'zini o'zi shakllantiradi: bu "aniq faktlar, muammolar, savollar hokimiyat ierarxiyasida qaerda ekanligimizga qarab biz uchun ko'rinmas bo'lib qolishini" tushunishga yordam beradi. Ushbu ta'rifda, shuningdek, yashirin

shaklda, bilimning ikki shakli o'rtasidagi qarama-qarshilik mavjud, ulardan biri ierarxiyaning yuqori bosqichida bo'lib, boshqasini almashtiradi. Shunday qilib, "feministik 13 14 bioetika" ning paydo bo'lishi uchun zarur bo'lgan fon axloq sohasidagi muammolarni hal qilishda antropologik nuqtai nazarining tubdan o'zgarishi hisoblanadi. Shubhasiz, "erkak" va "ayol" bilimlarining mavjudligi yagona ilmiy bilimlarning chegaralarini xiralashtiradi. Umumjahon aqlning o'rnini "erkak"/"ayol" gender qarama-qarshiligi bilan belgilanadigan o'ziga xos fikrlash egallaydi, bu uning asosini "jismoniy" falsafiy kontseptsiyasida topadi. Mashhur feminist va faylasuf jugit Butler "bu muhim tanalar:" jinsiy aloqa "ning discursive limitlarida" kitobida Logos xarobalarida, ya'ni metafizik illuziyalarni yo'q qilish holatida nazariylashtirish "tananing moddiyligi" masalasini hal qilishni taklif qilishi bejiz emas. Boshqacha qilib aytganda, odamning aqlli hayvon sifatida metafizik tushunchasi uning tanasi bo'lgan hayvon sifatida "postmetafizik" talqini bilan almashtiriladi. Ushbu kontekstda tanani nafaqat biologik berilish, balki ijtimoiy qurilish - jamiyatda mustahkamlangan muayyan amaliyotlarning mahsuli sifatida ham tasavvur qilish mumkin. Jismoniy shaxs, inson shakllanishining eng muhim jihatlaridan biri sifatida, bir necha bor falsafiy tushunish ob'ektiga aylangan. Biroq, ushbu muammoni ishlab chiqqan ko'plab mualliflar orasida nemis faylasufi Piter Sloterdik alohida e'tiborga loyiqdir. Uch jildli "sferalar" asarida u inson shakllanishi sodir bo'ladigan turli fazoviy shakllanishlarni o'rganadi. Bunday shakllanishning eng oddiy elementi "mikrosfera", eng oddiy dyad - bachadonda bo'lgan bola va uning atrofidagi suyuqlik, organlar, shovqinlardan iborat.

P. Sloterdik ta'kidlaganidek, inson rivojlanishi bir sohadan ikkinchisiga o'tish bilan uzviy bog'liqdir. Shunday qilib, bola tug'ilganda, u uchun mutlaqo yangi muhitda bo'ladi-onasi bilan teginish va "gaplashish". Keyin u mavjud bo'lgan "soha" ko'payib boradi va tobora ko'payib borayotgan odamlarni o'z ichiga oladi. Shu munosabat bilan, P. Sloterdikning ta'kidlashicha, inson hech qachon yolg'iz emas, u "soha" deb ataydigan narsa - bu konsubektivlik, o'zaro to'ldiruvchi makon. Nemis faylasufi hayoliy vaziyatni chizadi, unda odam butunlay sun'iy muhitga botiriladi va uni "to'ldiruvchi" elementlar, ya'ni sharning chegaralari faqat texnik jihatdan yaratilgan ob'ektlardir.

P. Sloterdik bu texnologiyaning rivojlanishi inson "tanasini" ochib berishini isbotlaydi. Aynan gaz urushi fan va texnologiyalarning jadal rivojlanishining shubhasiz ta'siri sifatida gaz niqoblarining paydo bo'lishiga olib keldi - odamlarni tajovuzkor atrof-muhit ta'siridan ajratib turadigan texnik vositalar. Nemis faylasufining fikriga ko'ra, bu g'oyalarning ideal timsoli - sun'iy sharning bo'shlig'i kosmik stantsiyadir. Uning dasturiy maqolasida " inson parki qoidalari. Gumanizm maktubiga javob " ,

P. Sloterdike insonlarni texnik "to'ldirish" jarayoni mutlaqo yangi narsa emasligini va butun insoniyat tarixiga xos bo'lganligini ta'kidlaydi. Shu nuqtai nazardan, odamni o'zi yaratgan texnikadan ajratishga urinish metafizik fikrlashning xatosidir. Shubhasiz, insonning texnik "to'ldirilishi" g'oyasi "kiborg" g'oyasining paydo bo'lishiga olib keladi - bu ham inson, ham so'zning odatiy ma'nosida, ham mashina bo'lgan mavjudot. Yana bir amerikalik feminist Donna Xaraueyning ta'kidlashicha, kiborgning jinsi, yoshi va tarixi yo'q. Texnologik inqilobning yarim mahsuli bo'lgan kiborg "G'arb tsivilizatsiyasining dahshatli telosidir" - uning rivojlanish chegarasi.

Shunday qilib, postmetafizik fikrlash doirasida inson turli xil texnik ob'ektlarni o'z ichiga olgan "plastik", hech qachon aniqlanmagan jismoniy xususiyat orqali aniqlanadi. Falsafiy

antropologiya sohasidagi o'zgarishlarni tushunish, bizning fikrimizcha, turli xil bioetik muammolarni hal qilishga yordam beradi. Shunday qilib, insonning postmetafizik talqini passiv evtanaziya masalalarida ba'zi axloqiy qiyinchiliklarni bartaraf etishga imkon beradi, deb ta'kidlash mumkin. Ushbu muammoning asosiy mazmuni, bizning fikrimizcha, inson hayoti va ushbu hayotni qo'llab-quvvatlovchi protseduralar o'rtasida aniq chegarani belgilash talabidir. Boshqacha qilib aytganda, agar uning mavjudligini ta'minlash uchun barcha funktsiyalar texnik qurilmalarga Yuklangan bo'lsa, inson hali ham tirik deb aytish mumkinmi? Postmetafizik fikrlash doirasida quyidagi javob berilishi mumkin: passiv evtanaziya mumkin emas, chunki odam har doim mavjud bo'lgan texnik muhitga bog'liq va o'lik kasal odamlar bilan, hatto ongsiz holatda ham, miya o'limi allaqachon qayd etilgan holatlar bundan mustasno emas.

References:

1. Mukhamedova Zamira O'ZBEKISTONDA BIOETIKA: TARIX, MASALALAR, ISHLAB CHIQRISH Falsafa va hayot / ¹ 1/2 (1) 2018 y.
2. Sattorova D.G. Bugungi tibbiyotda bioetika: muammolar, nizolar va mulohazalar. - 2022. - B. 35-38. <https://krsjournal.com>.
3. Sattorova D.G., Rixsiev D.F. INSON HUQUQLARI VA BIOETIKA-2021 UNIVERSAL DEKLARASIYASINING MAQSAD VA VAZIFALARI.
4. "Avitsenna" ilmiy tibbiy jurnali www.avicenna-idp.ru-17-20.b
5. Abdullaeva G.J., Sattorova D.G. GLOBAL BIOETIKANING AXLOQIY MUAMMOLARI-2022-38-41-. <https://doi.org/10.24412/2181-1385-2022>.
6. Sattorova D. GRAMM'. TIBBIYOTDA BIOETIKA: MUAMMOLAR, MOQINJALAR VA MUHALABLAR // CDI va TMA konferensiyasi - Toshkent, 2022-№2-B. 83-87. www.tsdi.uz www.tma.uz G. Sattorova. Rixsiev D.F. Inson huquqlari va bioetika bo'yicha umumjahon deklaratsiyasining maqsad va vazifalari // "AVICENNA" ilmiy tibbiy jurnali - Rossiya, 2020-№ 74-B.20-23. www.vicenna-idp-ru.
7. Сатторова, Д. Ф. (2022). БУГУНГИ ЗАМОНАВИЙ МУАММОЛАР, ЗИДДИЯТЛАР ВА МУЛОҲАЗАЛАР. TSDI
8. <https://doi.org/10.24412/2181-1385-2022-165-169>